

Een Amerikaanse immigrant?

door J.G.J. Kuiper

In het najaar van 1943, op 29 September, maakte ik een excursie langs de bovenloop van het beekje Tongelreep, tusschen Valkenswaard (N.Br.) en de Belgische grens. Wat mij toen in hoofdzaak van de molluskenfauna van deze smalle, tussen dorre gronden liggende strook beekbezinking interesseerde, was het al dan niet voorkomen van *Vertigo*'s.

Van het vlak bij de grens gelegen trappistenklooster Achelse Kluis af, volgde ik, enkele honderden meters ten Oosten van de Tongelreep, een landweggetje, dat, na enkele kilometers, overging in een in de richting van het gehucht Leende lopend fietspadje. Ten Westen van deze overgang lag een vochtig bos van enkele hectare oppervlakte. Het bestond voornamelijk uit hoge in rijen geplante populieren, met een onderbegroeiing van o.m. berk, els, eik, braam, verder watermunt, moerasspiraea, kleeftkruid, enz. en in greppels lis. Aan de andere zijde van dit bos stroomde de Tongelreep. (Op de oude topogr. kaart 1930, 1:50.000 ligt dit punt op L 0° 16' 35" en Br. 51° 19').

Tussen grassen, bladeren en takjes verzamelde ik met de hand een zestigtal landslakjes. *Vertigo*'s waren er niet onder, en zo duurde het meer dan een jaar voordat ik dit materiaal op naam bracht. Het monster bleek de volgende soorten en aantallen op te leveren: *Carychium minimum* 11 ex., *Euconulus trochiformis* 11 ex. *Cochlicopa lubrica* 5 ex., *Zonitoides nitidus* 24 ex., *Zonitoides hammonis* 7 ex., *Vallonia spec.* 1 ex., *Succinea putris* 2 ex., en *Succinea oblonga* 3 ex.

Een voor ons land weinig belangwekkend gezelschap dus. Behalve deze soorten echter, kwamen er twee kleine landslakjes in voor, ter grootte van een volgroeide *Punctum*, die ik aan de hand van de bekende Westeuropese determineerboeken met geen mogelijkheid wist thuis te brengen. Het materiaal ziet er fris uit en is kennelijk levend verzameld, getuige de gedroogde dierresten in de winding.

Om meer gegevens omtrent deze soort in te winnen, ging ik, zodra ik gelegenheid had, weer naar de bewuste vindplaats, thans gewapend met een zeef. Dat was op 2 October 1944. Het terrein zag er onveranderd uit. Een grote hoeveelheid bladeren werd gezeefd op de plaats waar ik meende het jaar tevoren de 2 schelpjes te hebben gevonden. Het residu werd in twee zakjes meer naar huis gebracht en uitgezocht. De volgende soorten kwamen er in voor: *Carychium minimum* 33 ex., *Euconulus trochiformis* 22 ex., *Cochlicopa lubrica* 116 ex., *Zonitoides nitidus* 29 ex., *Zonitoides hammonis* 55 ex., *Succinea oblonga* 42 ex., *Punctum pygmaeum* 61 ex., *Vertigo antivertigo* 2 ex., *Vertigo pygmaea* 2 ex., *Vitriina pelucida* 4 ex., *Hyalinia cellaria* 1 ex., *Hyalinia alliaria* 6 ex.

De gezochte raadselachtige soort kwam er dit maal dus niet in voor. Later bezochten, op mijn aanwijzing, successievelijk de heren Venmans en Neuteboom de plek nog eens, doch zonder succes.

De vondst zou wellicht in de rubriek "Pothoofd-slakken" terechtgekomen zijn, als niet, op de dag af vier jaar later, een tweede vondst gemeld werd. Daags na de jaarlijkse excursie van de Nederl. Malac.Ver., die in 1947 plaats vond in Zuid-Limburg, verzamelde ons medelid de heer De Smit een hoeveelheid schelpenrijk aanspoelsel langs de Geul bij Geulem. Het materiaal, thuis uitgezocht, bleek uit niet minder dan 35 soorten land en zoetwatermollusken te bestaan. Voor zoveel het de huisjes van de landslakken betreft waren deze stellig voor het merendeel weggespoeld uit de oeverlanden van de Geul bij hoog water. In dit zeefsel werden drie gave huisjes van de Valkenswaardse soort aangetroffen. Het materiaal zag er niet zo fris uit als dat van Valkenswaard, doch de conservatietoestand wijst er mijns inziens toch duidelijk op, dat deze mollusk ergens in het Geuldal levend moet voorkomen. Hiermede was de kwestie plotseling weer actueel geworden!

De grootste verrassing wachtte mij evenwel in Juli 1948. Mijn Vrouw en ik waren toen enkele weken op slakkenvangst in het malacologisch buitengewoon interessante Zuidelijke deel van het Zwitserse kanton Tessino. Op drie verschillende punten niet ver van de Italiaanse grens nl. bij de dorpjes Obino, San Pietro en Morcote, verzamelden wij in het totaal ruim honderd huisjes van dezelfde soort.

In het Correspondentieblad no.28, bldz.172, werd reeds terloops melding gemaakt van de Nederlandse vondsten en van de opvattingen van dr.L.Forcart (Bazel) en dr.W.Adam (Brussel), die beiden de schelpjes van Valkenswaard onderzochten en er de Noordamerikaanse soort Hawailia minuscula (Binney) in meenden te herkennen. Deze ruim 2 mm grote Zonitide (niet Zonitoide zoals abusievelijk vermeld op bldz.172) is wijd verspreid in Noord- en Midden-Amerika, komt verder voor in Japan en is gesignaleerd in broeikassen in Engeland en Ierland. De type-localiteit is Ohio. De heer Adam, die over enkele, van Ohio afkomstige exemplaren van H.minuscula beschikte, deelde mij mede dat hij geen enkel verschil met de Valkenswaardse exemplaren kon vinden.

Tot dezelfde conclusie komen de heren Mermoud en Favre (Genève) aan wie ik onlangs enkele Tessinese exemplaren ter inzage toezond. Ook zij hadden de beschikking over vergelijkingsmateriaal, afkomstig van Ohio. De heer Favre lichtte zijn zienswijze in een brief dd 14 Maart jl. als volgt toe: (vert.) "Uw exemplaren gelijken sprekend op de onze. Zij zijn iets kleiner wat mogelijk komt door een drogere biotoop. Hun omgangen zijn misschien minder bol wat hun een iets wijdere en minder diepe navel geeft. Doch, indien wij Uw exemplaren en de onze bijeen gedaan hadden, geloof ik niet dat wij ze uit elkaar hadden kunnen houden". "Wat de aard en de sculptuur van de schelp betreft zijn er geen verschillen tussen Uw exemplaren en de onze van Amerika".

Iets minder zeker is dr.H.A.Pilsbry te Philadelphia, die de Valkenswaardse exemplaren bestudeerd heeft. Genoemde malacoloog schreef mij dd 1 Dec.1948 o.m.: (vert.) "Ik heb de twee toegezonden exemplaren onderzocht en met vele monsters van Hawailia minuscula vergeleken. Hoewel Uw schelpen zeer veel op minuscula gelijken, zijn zij gladder terwijl hun suture minder diep is. Ik ben geen enkel exemplaar van minuscula tegengekomen dat er volkomen op gelijkt". De heer Pilsbry onthoudt zich dus van een oordeel. Dat echter ook hij geaarzeld heeft, blijkt - dit mag ik in interne kring wel verklappen - uit het feit dat hij met potlood de naam Hawailia minuscula op het etiket had ingevuld doch dit later weer heeft uitgegomd.

Ondanks deze unanimiteit van buitenlanders blijft men in Nederland twifelen en wel op grond van het volgende. Sedert een aantal jaren is er uit de kassen van enkele horti botanici in ons land een slakje bekend, dat voor Hawailia minuscula wordt aangezien. De determinatie van dit kasmateriaal is o.m. door de heer Meeuse veelzijdig getoetst (zie eerstvolgende aflevering BASTERIA) door vergelijking met Engels kasmateriaal en uit Amerika stammende monsters van H.minuscula, zodat omtrent de juistheid hiervan ten onzent wel geen twijfel meer bestaat. Dit kasmateriaal echter is relatief aanmerkelijk groter dan het genoemde Nederlandse en Zwitserse materiaal en verschilt er ook in andere opzichten van. De sculptuur is iets grover, de kleur van de schelp lichter.

Nu is H.minuscula in Amerika zeer variabel; dus zou het niet vreemd zijn bijvoorbeeld in kassen een andere vorm te vinden ~~als dan~~ in de vrije natuur, temeer waar bij adventieven nimmer het oord van herkomst bekend is. Vreemd blijft het dan echter wel dat het Nederlandse en het Zwitserse materiaal, dat onder volkomen verschillende omstandigheden werd verzameld, conchyologisch niet uiteen te houden zijn. Het Zwitserse materiaal verzamelden wij in het gruis van voegen en gaten in een terrasmuur, op zonnige met wijnstok begroeide hellingen, een warme, droge biotoop dus in een bijna subtropisch klimaat.

Er is binnenskamers het denkbeeld geopperd dat wij hier mogelijk met een vertegenwoordiger van het geslacht Helicodiscus te doen zouden hebben, met name met H. singleyanus inermis Baker, een eveneens in Noord-Amerika voorkomende soort. In Amerikaanse literatuur is evenwel sprake van een zwakke spirale sculptuur; ook bij de sterkste vergroting heb ik deze aan mijn materiaal niet waargenomen. Vergelijkingsmateriaal van de laatste soort heb ik tot nu toe nog niet kunnen bemachtigen.

Verder is er op grond van afbeeldingen en beschrijving in Germain's FAUNE DE FRANCE, gedacht aan Punctum Massoti (= P. simoniana) een soort die in Zuid-Frankrijk leeft. Om volkomen zekerheid te hebben, gingen de inmiddels al zeer bereisde Valkenswaardse schelpjes naar Parijs, waar Prof. Fischer ze vergeleek met materiaal uit de collectie van Germain, en vervolgens naar Genève, waar ze geconfronteerd werden met Bourguignat's types. Het resultaat was negatief. Punctum Massoti blijkt iets geheel anders te zijn.

Eén van de Valkenswaardse exemplaren, het grootste, berust thans in het Zoölogisch Museum te Amsterdam, het andere is opgezonden naar de heer Verdcourt in Engeland, die door het schelpje open te breken, zal trachten uit de verdroogde vleesresten in de winding de radularesten te determineren.

Er zal meer materiaal van deze soort verzameld moeten worden om het raadsel op te lossen. Nodig zijn levende exemplaren voor anatomisch onderzoek. Een excursie naar Valkenswaard komt de leden misschien weinig aantrekkelijk voor na de laatste negatieve resultaten. Ik geloof echter niet dat deze afdoende bewijzen dat de soort er niet meer zou voorkomen. Niet onmogelijk is het immers, dat het dier in levenswijze verschilt van de andere daar voorkomende soorten en dat zij zowel op als in de grond leeft, zodat niet alleen het bladerdek doch de grond gezeefd moet worden. Op de drie vindplaatsen in Tessino namelijk werd de soort telkenmale verzameld te zamen met huisjes van o.m. Caeciliana acicula en C. aciculoides, soorten dus met een ondergrondse levenswijze.

Ten slotte volgt hier nog een korte beschrijving: schelp rechtsgewonden, een weinig verheven winding, bolle omgangen met duidelijk gemarkeerde suture, wijde navel (bijna een derde van de diameter van de schelp), vier regelmatig in breedte toenemende omgangen, de laatste ongeveer anderhalf maal zo breed als de voorlaatste, mondrand scherp, discontinu, zonder stevige zoom, mond rond, voor een kwart uitgesneden door de voorlaatste omgang; eenkleurig, hoorngeel, glanzend, halfdoorzichtig; sculptuur zeer zwakke, onregelmatige longitudinale streping, geen spirale sculptuur; top glad. Grootste diameter 2 mm, kleinste diameter 1.8 mm, hoogte 0.9 mm. In BASTERIA hoop ik afbeeldingen van deze soort te geven.